

Keynesçi Refah Devletinin Temeli Olarak Sosyal Demokrasi ve Yeni Liberal Dönüşümün Yansımaları

Hüseyin Gül

Doç. Dr.

Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü

E-posta: gulhuseyin@yahoo.com ve hgul@iibf.sdu.edu.tr

Özet: Sosyal demokrasi, Keynesçi refah devletine ideolojik temel sağlamış ve temel ilke ve tezlerine refah politikaları aracılığıyla uygulama alanı bulmuştur. Çalışmada, refah devleti uygulamaları temelinde sosyal demokrasinin bir değerlendirmesi yapılmaktadır. Bu bağlamda öncelikle sosyal demokrasinin temel değerleri ve ilkeleri ortaya konmaktadır. Daha sonra sosyal demokraside devlet ve piyasa ilişkilerinin nasıl görüldüğü ve sosyoekonomik yoksunluklara çözüm olarak ne tür siyasalar önerildiği gözden geçirilmektedir. Bir sonraki bölümde sosyal refah anlayışından çalışma refahına yaşanan dönüşüm irdelenmektedir. Son bölümde ise sosyal demokrasiye ve Keynesçi sosyal devlet uygulamalarına yapılan eleştiriler irdelenmekte ve küreselleşme sürecinde sosyal demokrasinin ve sosyal devletin konumunun ne olacağına dair düşünceler ortaya konulmaktadır. Sonuçta ise güncel gelişmeler ışığında Türkiye’de sosyal demokrasinin durumu tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal demokrasi, sol, refah devleti, sosyal devlet, piyasa, adalet, eşitlik, fırsat eşitliği

Social Democracy as the Foundation of Keynesian Welfare State and the Reflections of Neo-Liberalism

Abstract: Social democracy has provided an ideological base for Keynesian welfare state and gotten its tenets and principles put into implementation through welfare policies. In this study, social democracy is being analyzed in the context of welfare state implementations. In this regard, first the basic values and principles of social democracy are presented. Then, how state-market relations are viewed in social democracy and what policies are offered for socioeconomic policies as solutions are reviewed. In the later section, the change from welfare to workfare is analyzed. In the final section, critiques of social democracy are questioned and ideas related to where and how social democracy and welfare state will be located in the process of globalization are presented. In conclusion, in the view of recent developments, some implications for social democracy in Turkey are discussed.

Key Words: Social democracy, the left, the welfare state, social state, market, justice, equality, equality of opportunities

Gül, H., 2008, "Keynesçi Refah Devletinin Temeli Olarak Sosyal Demokrasi ve Yeni Liberal Dönüşümün Yansımaları", *Toplum ve Demokrasi*, 2 (2), Ocak-Nisan, s. 107-132.

Giriş

Sosyal demokrasi, sanayileşmeye, kapitalizmin ve işçi sınıfının gelişmesine paralel olarak, yine sanayileşmiş toplumlarda ortaya çıkmış ve gelişmiş bir ideolojidir. Bu bağlamda 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar olan gelişme yıllarında büyük ölçüde kuramsal ve ideolojik tartışmalara konu olmuştur. Çubukçu (2007: 273–274), gelişme döneminde sosyal demokrat paradigmanın kendini aynı sınıfsal yapıyı temel alan Marksizm'den tam olarak ayırtıramadığını belirtse de; Kamalak (2006: 28), biçimlenme yılları olarak adlandırdığı dönemde sosyal demokrasinin, en azından reformist bir düşünsel hareket olarak, Sosyalist yaklaşımlar içinde kendine ayrıksı bir yer edindiği saptamasını yapar. Ancak, sosyal demokrasinin yaygın kabul gördüğü ve somut olarak uygulandığı dönemler ve yerler; 1929 dünya ekonomik bunalımının hemen ardından başlayarak 1970'lere kadar ABD'de ve daha sonra İkinci Dünya Savaşı'nın yıkımından hemen sonra başlayarak 1970'lere kadar Batı Avrupa'da olmuştur. Jessop'un (1994a) bakışı ile belirtmek gerekirse; 1970'lere kadar sosyal demokrasi, Fordist üretim modelinin ve serbest piyasa sisteminin Keynesçi refah devleti modeli ile desteklediği bir yapıya felsefi ve ideolojik temel oluşturmuştur. Sarıtaş'a göre (2006: 3) ise sosyal demokrasi, İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme damgasını vuran sosyal devlet uygulamalarıyla, liberalizmin ve sosyalizmin ötesinde, genel bir mutabakatı ifade etmiştir.

Demokratik sosyalizm, toplumsal demokrasi ya da sadece sol gibi isimlerle de anılan sosyal demokrasinin, kendi ideolojik programına açıklık kazandırarak Marksizm'den ayrışmasını tamamlamasının ve özerk bir hareket/ideoloji olarak konumunu netleştirmesinin de yine Keynesçi refah devleti döneminin uygulamalarıyla sonuçlandığı söylenebilir (Çubukçu, 2007: 255; Kamalak, 2004: 223, dipnot 4). Ayrıca, yine bu dönemde sosyal demokrasi liberalizmi ve kapitalist sistemi de kabul etmiştir (Kamalak, 2006: 26). Kamalak'a göre (2004: 223) "Sosyal Demokrasi, *laissez-faire* liberal ekonomi modeline karşı olmasına rağmen, *serbest piyasa ekonomisine karşı değildir*. Sosyal Demokrasinin ekonomiye yaklaşımını, serbest piyasa modeli içinde devleti de kullanarak hızlı ve etkin büyümeyi sağlamak ve bu büyüme sayesinde de sosyal adaleti oluşturmaya çalışmak şeklinde özetlemek mümkün." Kısacası, sosyal demokrasi, kapitalist sistem içinde sosyal adaleti gerçekleştirmeyi amaçlayan bir siyasal ve ideolojik harekettir (Kamalak, 2006: 284–285). İnsel'e (2007) göre ise "Eşitlik, özgürlük, demokrasi, toplumsal dayanışma ideallerini siyasal, iktisadi ve sosyal alanlarda dile getiren, milliyetçiliğin her türüsüne karşı duran, iktisadi gelişmeyi mülklülerin kazanımları hanesinden değil, bunun toplumun alt kesimlerinde yaptığı insani gelişme ve refah katkısı açısından değerlendiren siyasal hareketlere sol denir".

Sosyal demokrasi, sosyalizmin aksine, koşulların ya da sonuçların herkes için eşit olmasını, tam bir merkezîyetçi planlamayı ve üretim araçlarının devlet mülkiyetinde olmasını savunmamıştır. Sosyal demokraside,

toplumlarda kişilerin yeteneklerinden ve çalışkanlıklarından kaynaklanan ama devletçe belirli sınırlarda tutulacak bir eşitsizliğin olabileceği kabul edilmiştir (Kamalak, 2006: 281). Ayrıca, tam merkezîyetçi planlama ve mülkiyetin kamusallaştırılması kabul edilmese de, Keynesçi talep yönetimi ve tam istihdam¹ politikaları, planlı kalkınma uygulamaları ve temel sanayi ve doğal kaynak üretim kuruluşlarının millileştirilmesi gerçekleştirilmiştir (Kamalak, 2006: 151-155, 211-212; Sallan Gül, 2004: 150). Son olarak, toplumsal taban olarak sosyal demokrasi, işçi sınıfının ötesinde orta sınıfların (ve girişimci sınıfın) mutabakatına da dayanmıştır (Kamalak, 2004: 226-227; Sallan Gül, 2004).

Kısacası; sosyal demokrat yaklaşım, bu çalışmada kullandığımız anlamıyla, Batı Avrupa kökenli, işçi sınıfı temelli ama işveren ve yaygın toplum desteğine sahip, parlamenter demokrasiyi, serbest piyasayı ve kapitalist toplum yapısını kabul eden ekonomik ve toplumsal bir ideolojidir/hareketidir. Bir paradigma yani dünyaya bakış ve dünyayı açıklama biçimi ve modelidir. Ancak, kapitalist sistemin yol açacağı eşitsizlikleri en aza indirmeyi, bu amaçla kaynakları yeniden dağıtmayı, tüm vatandaşlara temel bir yaşam düzeyi sunmayı hedefleyen ve Keynesçi refah devletinin etkin rol aldığı karma ekonomik sisteme dayanan bir siyasal toplum ve ekonomi modeli ile toplumsal demokrasi anlayışını ifade etmiştir (White, 2003; Galbraith, 1996; Jessop, 1994b; Rawls, 1993; Pierson, 1991). Bunun yanında, işçi sınıfının ötesinde bireyi ve insanı merkezine alan, akılcı, ilerlemeci, reformist, eşitlik, adalet ve özgürlük dengesini arayan modernist bir ideolojidir.

Sosyal demokrat modelde, tam istihdam, toplumsal dayanışma, diğerkâmlık, toplumsal adalet, fırsat eşitliği, sosyal haklar çerçevesinde temel kamusal hizmetlere herkesin erişimi ve bireylerin beşikten mezara güvenceye alınarak refahlarının² sağlanması hedeflenmiştir (Jessop, 1994b; Plant, 1992; Pierson, 1991: 7; Korpi, 1989; Marshall, 1964). Bu amaçların; sosyoekonomik yaşama kurumsal sosyal devlet programları, Keynesçi talep yönetimi ve karma ekonomi araçları yardımıyla, kapsamlı devlet müdahalesi aracılığıyla gerçekleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir.³ Refah devletinin temel olarak serbest piyasa sistemi çerçevesinde işlediği kabul edilse de, piyasaya ve sivil topluma özellikle ekonomik ve sosyal haklar adına önemli düzeyde bir devlet karışımı söz konusudur. Sosyal demokrat model aynı zamanda korporatist bir model olmuştur. Temel olarak hükümeti, iş

¹ Tam istihdam, Harvey (1989: 11-12) tarafından, iş arayan herkesin insan onuruna uygun yaşam sürebileceği ücretten iş bulabildiği piyasa durumu olarak tanımlanır.

² Refah, vatandaşların temel bir yaşam kalitesine sahip olarak huzur ve esenlik içinde bulunması ve bu durumlarını olanaklı kılacak ve sürdüreceği temel bir gelire ve sağlık, eğitim, sosyal güvenlik gibi temel kamusal hizmetlere erişimlerinin olması anlamında kullanılmaktadır.

³ Sosyal demokrat politikaları benimseyen tüm hükümetlerin her zaman Keynesçi ekonomi politikaları gütmedikleri de belirtilmelidir (Bkz. Kamalak, 2006: 209-211).

çevrelerini ve işçi sendikalarını içermiştir. Bu yapıyla da korporatizm, piyasa mekanizmasını belirli ölçüde dengelemiştir (Giddens, 1998: 9).

Ancak, 1970’lerde Batı kapitalizminin içine düştüğü kriz sonrasında Keynesçi devlet ciddi bir sürdürülebilirlik krizine girmiştir (Poggi, 1991: 137). 1980’lerde başlayan ve 1989 sonrasında devam eden küreselleşme ile buna ideolojik ve felsefi temel sağlayan yeni liberal anlayışın yükselişi de ulus devlet ve vatandaş temelli Keynesçi refah devleti modelinde yaşanan krizi daha da derinleştirmiştir. Buna bağlı olarak da sosyal demokrat yaklaşım sorgulanmaya başlanmış ve 1990’lar ve 2000’lerin ilk yarısı sosyal demokraside yeni arayışlara ve üçüncü yol olarak da adlandırılan yeni sol hükümet uygulamalarına sahne olmuştur. Ancak, Keynesçi refah devleti anlayışına temel oluşturan sosyal demokrat modelin yerini alacak ve yeni liberalizmin hegemonyasını kıracak yeni sol bir modelin varlığından söz etmek için henüz erken görünmektedir.

Bu çalışmada Keynesçi refah devleti ya da sosyal devlet uygulamalarına ideolojik temel sağlayan sosyal demokrasinin bir değerlendirmesi yapılarak, yeni liberal saldırı ve küreselleşme karşısındaki konumunun çözümlenmesi hedeflenmektedir. Bu bağlamda öncelikle sosyal demokrasinin temel değerleri ve ilkeleri ortaya konmaktadır. Daha sonra, sosyal demokraside devlet ve piyasa ilişkilerinin nasıl görüldüğü ve sosyoekonomik yoksunluklara çözüm olarak ne tür siyasalar önerildiği gözden geçirilmekte ve değerlendirilmektedir. Bir sonraki bölümde sosyal refah anlayışından çalışma refahına yaşanan dönüşüm irdelenmektedir. Son bölümde ise sosyal demokrasiye ve Keynesçi refah devleti uygulamasına yapılan eleştiriler ve küreselleşme karşısında sosyal demokrasinin kendisini nasıl konumlandırması gerektiğine dair düşünceler ortaya konulmaktadır. Sonuçta da Türkiye’de sosyal demokrasiye ilişkin bir değerlendirme yapılmaktadır.

Sosyal Demokrasinin Temel Değer ve İlkeler Örüntüsü

Özgürlük

Sosyal demokrat modelde, özgürlüğe sosyal bir anlam yüklenir ve kişisel ya da negatif özgürlüklerle sınırlı bir özgürlük anlayışının yetersiz olduğu kabul edilir. Özgürlük; sadece tercih yapma ve bu tercihe uygun davranabilme özgürlüğü olarak değerlendirilmez. Özgürlüğün, pozitif anlamıyla, kişilerin tercih yapabilecek ve eylemde bulunabilecek yetenek ve kapasitede olmasını da gerektirdiği belirtilir (Spicker, 1988: 44–45 ve 1985: 205–216; Berlin, 1969: 121–122). Özellikle yoksulların ve dezavantajlıların serbest piyasada karşılaştıkları sosyoekonomik koşullar, onların ortaya koyduğu şeyler değildir ve “onların kontrolünün ötesindedir” (Moon, 1988a: 6). Bu nedenle sadece yaşam hakkı, mülkiyet hakkı, özel hayatın dokunulmazlığı, seyahat özgürlüğü, yerleşme özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü gibi kişisel özgürlüklerle sınırlı bir özgürlük anlayışı kişileri yalnızca diğerlerinin ve devletin hukuksuz karışımına

karşı korur. Ancak, herkesin piyasanın sınırlayıcı koşullarını aşarak, bu özgürlüklerden hakkaniyetli bir şekilde yararlanabilmesine olanak sağlamaz.

Sosyal demokrat yaklaşımda bireysel özgürlüklerin, pozitif özgürlüklerle ve bu özgürlük anlayışının gerekli kıldığı sosyal haklarla tamamlanması gerektiği kabul edilir (Van Dyke, 1995: 80-86; Rawls, 1993; Gutmann, 1980; Harvey, 1973: 97). Tüm vatandaşların negatif özgürlüklerden hakkaniyetli ve etkin bir şekilde yararlanabilmesi için, pozitif özgürlükler ve sosyal haklar temelinde vatandaşların sosyal devletten olumlu edimde bulunmasını isteyebilmesinin gerektiği savunulur. Bunun temel gerekçesi; sosyal hakların, yoksulların ve diğer dezavantajlı grupların negatif özgürlüklerden daha hakkaniyetli olarak yararlanmalarını ve daha özgür tercih yapabilmesini sağlayacak olanakları ve kaynakları sunmasıdır (Moon, 1993: 98-99; Rawls, 1971: 204-205). Rawls'a (1993: 325-326) göre:

"Temel özgürlükler ...; vatandaşlara isteğe bağlı bazı haklar tanır ve diğerlerinin de bunlara karışımını engeller. ... Tabii ki, eğitimsizlik, yoksulluk ve maddi kaynaklardan yoksunluk insanları bu haklardan ve toplumca sunulan fırsatlardan yararlanmaktan alıkoyar. Ancak, bu ve benzeri engeller, özgürlüğü sınırlayan unsurlar olarak değil, özgürlüğün değerini, yani özgürlüklerin kişi açısından kullanılabilirliğini etkileyen unsurlar olarak değerlendirilir."

Rawls, "hakkaniyet olarak adalet" (*justice as fairness*) ilkesinin temel özgürlüklere sadece biçimsel olmanın ötesinde anlam kattığını söyler. Yazar, yeterli biçimde kurulmuş bir temel özgürlükler sisteminin -birinci ilke- ve farklılık ilkesinin (ikinci ilke ya da *difference principle*), hem vatandaşların yeterince gelişebilmelerini hem de bireysel özgürlüklerinden tam ve bilgilendirilmiş olarak yararlanmalarını sağlayacağını belirtir. Birinci ilke, herkes için benzer düzeyde özgürlüğü her bir kişi için garantilemeye ilişkindir (Rawls, 1993: 330-332). İkinci ilke, birinci ilkeyi tamamlayıcı niteliktedir. Bu ilke, bütün vatandaşların insani gelişimleri için eşit sosyoekonomik koşulları oluşturmayı amaçlar. Bunu hedeflerken de, dezavantajlı grupların gereksinimlerine öncelik verilir (Rawls, 1993: 332).

Eşitlik, Fırsat Eşitliği ve Dağıtıcı Adalet

Sosyal demokrasi düşüncesinde yasalar önünde eşitlik ve hiçbir temelde ayrımcılık yapılamaması anlamında ya da sadece liyakati temel alan bir biçimsel eşitlik anlayışlarının adaleti sağlamaya yetmeyeceği kabul edilir. Serbest piyasada yarışacak kişiler, arzulanan ya da verili sonuçları gerçekleştirme konusunda eşit olasılıklara sahip değiller ise, yasa önünde biçimsel eşitlik ve ayrımcılığın olmaması, adaleti sağlamak için yeterli olmayacaktır. Fırsat eşitsizliklerinin yaygın ve gelir dağılımının adaletsiz olduğu, kişilerin sosyoekonomik geçmişlerinin ve durumlarının ya da ailelerinden devraldıkları eşitsiz konumlarının dikkate alınmadığı bir yasa önünde eşitlik anlayışı yetersiz kalacaktır. Sosyoekonomik durumları, kapasiteleri ve geçmişleri tamamen farklı olan kişilere eşitmiş gibi

davranmak, onları eşit yapmayacaktır. Bu durumda da fırsat eşitsizlikleri devam edecek ve toplumsal adalet, dayanışma, huzur ve birliktelik zarar görecektir. Bu nedenle sosyal demokraside fırsat eşitliğinin gerçekleştirilmesine özel önem verilir. Fırsat eşitliği; "ayrımcılığın olmadığı, toplumun sorumlu olduğu dezavantajlılığın ve engelliliğin bulunmadığı ya da bireyin kendisinin sorumlu olmadığı fiziksel engellilik, yoksul bir ailede ve geri kalmış kırsal bölgede doğmuş olmak gibi durumların olmaması durumu" olarak tanımlanabilir (Van Dyke, 1995: 85).

Sosyal demokraside fırsat eşitliği ilkesinin yanı sıra, tüm insanlara temel bir yaşam standardı olanağı sunabilmeyi mümkün kılacak bir dağıtıcı adalet anlayışı ve bunu gerçekleştirecek sosyal devlet politikaları gerekli görülür (Galbraith, 1996; Rawls, 1993: 332). Bu yolla kişilere gelişebilmeleri ve yaptıkları tercihleri doğrultusunda eylemde bulunabilmeleri için gerekli ekonomik ve toplumsal koşullar sağlanmış olacaktır. Bu ise herkesin bireysel özgürlüklerinden hakkaniyetli bir biçimde yararlanabilmesine olanak sağlar.

Piyasada fırsat eşitliğini sağlamak için özgürlüklerin pozitif yorumu, dağıtıcı adalet, sosyal haklar ve sosyal devlet müdahalesi gerekli görülür. Bu ilkeler ve yöntemler kabul edildiğinde, genel bir yaşam standardı tüm vatandaşlar için de erişilebilir kılınacaktır (Galbraith, 1996; Moon, 1993: 98–99; Plant, 1992). Fırsat eşitliğinde, herkesin yaşamlarında belirli sonuçları gerçekleştirme olasılığının eşit olması amaçlanır. Yani, herkes serbest piyasa koşullarında yaşam planlarını gerçekleştirmede fırsat eşitliğinden yararlanacaktır. Ancak, sonuçların ve gelirin herkes için eşit olması gibi tam sosyalist bir amaç yoktur.

Fırsat eşitliğinden herkesin hakkaniyetli ölçülerde yararlanabilmesi için, dağıtıcı adalet anlayışı gereği, temel kaynakların ve olanakların minimum ölçülerde tüm vatandaşlara sağlanması zorunlu görülür (Midgley, 1999; Taylor-Gooby, 1997: 171; Rawls, 1993). Dağıtıcı adalet, eşit durumda bulunan insanların eşit şeylere sahip olmaları ilkesine dayanır. Dolayısıyla, mal, mülk, gelir ve kaynakların paylaşılmasında herkesin, yalnızca yeteneğine ve çalışkanlığına göre değil, sosyoekonomik koşullarına göre de kendine düşeni alması gerektiği savunulur (Çeçen, 1993: 36). Dağıtıcı adalet ve fırsat eşitliği ilkelerinin bir gereği olarak, piyasanın adalet açısından kabul edilemez sonuçlarının düzeltilmesi de gerekli görülür. Bunun için de herkese minimum gelir güvencesi sağlanması ve dezavantajlıların gereksinimlerini gidermek için gelirin yeniden dağıtılması öngörülür. Rawls'a (1993: 7, dipnot 5) göre, sosyal faydanın klasik liberal teoride öngörüldüğü gibi toplamda maksimuma çıkarılması, piyasada ve toplumda en dezavantajlı grupların durumunu olumlu yönde etkilemeyecektir. Ona göre, hakkaniyet olarak adalet ya da fırsat eşitliği ilkeleri, oluşan eşitsizliklerin en dezavantajlı grupların durumunun iyileştirilmesine olanak sağlayacak biçimde düzeltilmesini ve kaynakların yeniden dağıtımında dezavantajlı guruplara öncelik verilmesini gerekli kılar.

Sosyal Demokrat Yaklaşımında Devlet-Piyasa İlişkileri

Sosyal demokrat yaklaşımda devlet piyasa ilişkileri, yukarıda belirtilen ilkelerin belirlediği çerçevede ve kapitalist sistem içinde düşünülerek düzenlenmiştir. Kapitalist üretim sistemi, Keynesçi refah devleti ile dengelenmiş ve tam rekabetçi piyasa ekonomisinin işlerliği sağlanmaya çalışılmıştır. Ekonomik büyümeyi ve kaynak dağılımında etkinliği sağlamak için tam rekabetçi serbest piyasa sistemi benimsenmekle beraber, piyasanın herkes için yeterli iş üretemeyeceği de kabul edilir. Ayrıca, serbest piyasa koşullarında işgücüne ödenen ücretin, her zaman özerk bir biçimde oluşmadığı saptaması yapılır. Bu nedenle, işsizlik ve yoksulluk sorunlarının çözülmesi, tekelleşmelerin önlenerek rekabetin sağlanması, iyi ücretli istihdam yaratılması, temel kamusal malların halk tarafından yaygın ulaşımını sağlayacak düzeyde ve fiyatta üretiminin gerçekleştirilmesi, ekonomik istikrarın sağlanması ve talebin yönetilmesi amacıyla Keynesçi ekonomi ve maliye politikaları aracılığıyla refah devletinin piyasaya karışımı zorunlu görülür (Gordon, 1994: 328-329; Galbraith, 1992; Kolberg ve Esping-Andersen, 1991: 129). Bu politikaların, serbest piyasanın başarısızlıklarını ve yetersizliklerini gidererek, toplumsal ve ekonomik hayatta adaletli bir yapı oluşturulmasına, özgürleştirmeye ve bireysel özerkliğin artırılmasına, emek sömürsünün ortadan kaldırılmasına, ekonomik güvencenin ve olanakların herkese yaygınlaştırılmasına, adaletin ve fırsat eşitliğinin gerçekleştirilmesine katkı yapacağı savunulur (Galbraith, 1996; Jessop, 1994b: 255-256; ve 1994a: 17; Rawls, 1993: 7; Pierson, 1991: 7; Esping-Andersen, 1990: 18-19; Mishra, 1990: 18; Moon, 1988b: 34; Offe, 1988, 214; Walzer, 1983: 277-278). Keynesçi sosyal devlet programları ve politikaları, çalışanların kazanılmış haklarının korunması ve sendikal güçlerinin zayıflamasının engellenmesi açısından gerekli görülür (Moon, 1993: 112; Harvey, 1989: 18). Sosyal devlet programlarının, bireyleri piyasa koşullarında oluşacak risklere karşı koruyacağı gibi, özgürlüklerden ve fırsat eşitliğinden daha hakkaniyetli yararlanılmasına katkı yapacağı belirtilir (Sallan Gül, 2004: 150-151; Krouse ve McPherson, 1988: 81-82; Rawls, 1971: 272).

Sosyal demokraside, eşitlik etkinliği, devlet de serbest piyasa sistemini tamamlayıcı niteliktedir. Refah devleti piyasanın, kamu girişimciliği özel girişimciliğin tamamen yerini alma amacı taşımaz. Aksine, piyasada tam rekabet koşullarını sağlayarak, temel kamusal mal ve hizmetleri üreterek ya da erişilebilir kılarak piyasayı ve özel üretimi tamamlayıcı bir rol oynar (Kamalak, 2006: 148). Bunun yanında, pozitif özgürlükler ve dağıtıcı adalet için bireysel özgürlükler feda edilmez. Bireysel hak ve özgürlüklerden, serbest piyasa ve etkinlik ilkelerinden vazgeçilmeksizin, sosyal sorunlara adil çözümler üretilmesi amaçlanır (Galbraith, 1996: 4; Kuttner, 1984: 267). Sadece etkinlik ve kar güdüsü ile hareket etmenin, sistem içinde konumu iyi olanlar lehine sonuçlar doğururken, piyasa sürecine giremeyenlerin ve dezavantajlı grupların gereksinimlerinin göz ardı edilmesine yol açtığı ve

eşitsizlikleri artırdığı belirtilir. Bunun içindir ki sosyal devletin varlığı ve piyasaya müdahalesi meşru ve gerekli görülmüştür. Ancak, toplumsal eşitlik ve adaletin ne pahasına olursa olsun gerçekleştirilmesi de savunulan bir amaç değildir. Bunun nedeni, böyle bir yaklaşımın uzun dönemde kit kaynakların verimsiz kullanımına ve israfına yol açacak olmasıdır. Diğer bir deyişle; hem paylaşılacak ulusal gelirin azalmasına hem de dağıtıcı adaletin gerçekleştirilmesinin güçleşmesine neden olmasıdır (Harvey, 1973: 97). Yukarıda da belirtildiği gibi, sosyal demokraside, ilke olarak, fırsat eşitliği ve dağıtıcı adalet ilkelerine, sonuçların eşitliği ilkesine göre öncelik verilmiştir.

Sosyal Demokrasi ve Refah Devleti

Toplumlarda adalet, eşitlik, güvenlik, etkinlik ve bireysel özerklik amaçlarını birbirleriyle çatışmadan dengelemek amacıyla farklı sistemler geliştirilmiştir. Geleneksel liberal sistem; Keynesçi sosyal devlet ve sosyal liberal anlayış yönünde dönüşmüş ve tüm vatandaşların sadece yasal olarak değil pratikte de toplumun eşit üyeliği statüsüne çıkarılması hedeflenmiştir (Marshall, 1964: 70–71, 84–85; Moon, 1988b: 42–43). Keynesçi sosyal devlet, vatandaşların belirli bir yaşam seviyesinin altına düşmeden insan onuruna uygun yaşayabilmeleri için sosyal haklarla desteklenmesi anlayışı üzerine inşa edilmiştir (Moon, 1988: 98; Roche, 1992; Mütevellioğlu, 2006: 29–30; Gül ve Sallan Gül, 2007: 7–8). Keynesçi sosyal devlet anlayışı çerçevesinde geliştirilen sosyal haklar, kapitalist toplumlarda dağıtıcı adaleti gerçekleştirmenin, bireylerin kişisel özgürlüklerden ve fırsat eşitliğinden hakkaniyetli olarak yararlanmalarının, toplumsal birlik ve dayanışmayı geliştirmenin en temel aracı olarak görülmüştür (Rawls, 1993; Plant, 1992 ve 1985: 297–314; Roche, 1992; Marshall, 1963). Sosyal hak temelli olarak geliştirilen ve tüm vatandaşları hedef alan sosyal güvenlik sistemi ve çalışma yaşamı düzenlemeleri ile bireylerin piyasa güçlerine, piyasada ve yaşamlarında karşılaşılabilecekleri güçlüklerle ve risklere karşı korunması amaçlanmıştır. Eğitimsizlik, yaşlılık, hastalık, özrürlük ve yoksulluk gibi engelleyici öğelerin kaldırılmasını sosyal devletten istemek vatandaşların temel hakları olarak benimsenmiştir.

Sosyal demokrat düşüncede savunulan ve refah devleti modelinde uygulamaya geçirilen sosyal ve ekonomik politikalarla öngörülen hizmetlerin sunumunda vatandaş temellilik, herkesin eşit erişimi, evrensellik⁴ ve kurumsallık temel alınmıştır (Lowe, 1993: 14; Roche, 1992; Pierson, 1991: 106–107; Goodin, 1988; Moon, 1988b: 43; Marshall, 1963). Sosyal devlet politikaları ile, muhtaç duruma düşenlerin kendi kaderlerine, varlıklı insanların vicdanına ya da geleneksel dayanışma ağlarına terki önlenmiş olmaktadır (Korpi, 1989: 310). Sosyal devletin temel aldığı sosyal haklar ile bireylerin

⁴ Evrensellik sosyal devletçe sunulan hizmetlerin sadece yoksulları değil tüm vatandaşları hedef alması ve herkesin erişimine olanak sağlaması özelliğini ifade etmek için kullanılmaktadır (Mishra, 1990: 18–19; Moon, 1988b: 45).

toplumda eşit sosyal ve ekonomik vatandaşlık statüsünde olduğu kabul edilmiştir (Moon, 1988b: 43; Marshall, 1964). Toplumda eşit vatandaşlık statüsünde olma, negatif hakların etkin ve hakkaniyetli kullanımını mümkün kılan kaynakların ve olanakların, sosyal ve ekonomik haklar, dağıtıcı adalet ve fırsat eşitliği çerçevesinde sosyal devletçe bireylere sağlanması ile hayata geçirilebileceği düşünülmüştür (Rawls, 1993; Galbraith, 1996; Goodwin, 1982: 52-53). Moon (1988b: 43), sosyal demokraside eşit sosyal ve ekonomik vatandaşlık statüsü ile sosyal hakların, toplumsal bütünleşme ve dayanışmayı sağlama işlevi gördüğünü de belirtir.

Toplumda eşit değere ve yere sahip olma, bir sosyal güvenlik sistemine dahil olma anlamına da gelmektedir. Bunun da en iyi biçimde sosyal devlet yoluyla gerçekleştirilebileceği savunulmaktadır (Spicker, 1988: 44-49). Her vatandaş için temel bir ekonomik güvence sağlanırken; bu güvencenin sağlık ve eğitim gibi temel kamusal hizmetlerle desteklenmesi amaçlanmıştır. Bu destekler hem kişilere sosyoekonomik olarak katılımcı olabilmeye ve tatmin edici bir yaşam sürebilmeye olanağı sağlarken, hem de onlara özgürlüklerden ve fırsatlardan hakkaniyetli ölçüde yararlanma olanağını sunmaktadır (Rawls, 1993: 6).

Rawlsçı sosyal refah anlayışında en yoksul ve dezavantajlı grupların refahının artırılması öncelikli amaç olarak görülür. Bu amacın toplam sosyal refahın azalmasına yol açması da önemli değildir. Bu sayededir ki toplumun en dezavantajlı kesimleri de temel hak ve özgürlüklerini verimli ve anlamlı bir biçimde kullanabileceklerdir (Rawls, 1993: 326-327). Bu amaç özellikle eğitim, sağlık, minimum gelir ve beslenme gibi temel kamusal mal ve hizmetlerin sosyal devletçe herkese sunulması ile gerçekleştirilecektir.

Klasik Sosyal Demokrasi ve Yoksulluk Sorunu

Sosyal demokrat yaklaşımda yoksulluğun, yoksulların kişisel özellikleri ile refah devletinin cömert ve koşulsuz sosyal güvenlik ödemelerinin ve yardımlarının ürünü olduğu açıklaması kabul görmez. Böyle bir açıklamanın yoksulluk sorununun çözümüne katkı yapmayacağı savunulur (Henly, 1999: 70-71). Bu nedenle, yoksulluğun nedeni, yoksulların kontrolünün ötesinde sosyoekonomik öğelerde, sosyoekonomik dışlanmışlıkta ve kapitalist sistemde yaşanan dönüşümlerde aranır. İyi ücretli ve güvenceli iş yetersizliği, piyasa güçlerinin kişi yaşamı üzerindeki belirleyiciliği, eğitim ve sağlık başta olmak üzere temel kamusal hizmetlerin yetersizliği yoksullukta önemli unsurlardır (Handler, 1995: 55; Wilson, 1996). Galbraith (1992: 33), yoksulluğun, kapitalist sistemlerde birçok kişinin yapmak istemediği zor, emek yoğun işleri düşük ücretlerle yapacak bir kesim yaratmak ve ücretlerin düşük tutulmasına katkı sağlayacak bir yedek işgücü bulundurabilmek için gerekli olduğunu belirtir.

Keynesçi sosyal devlet modelinde yoksulluk ve diğer yoksunluk türleri; adil ve eşitlikçi toplum anlayışının, insan onuruna uygun bir yaşam sürme

hakkının, toplumsal adaletin, dayanışmanın ve birliğin ihlali olarak algılanmış ve sosyal devlet düzenlemeleriyle çözümlenmeye çalışılmıştır. Yoksulluk, insanların sosyoekonomik yaşama toplumun eşit bireyleri olarak katılabilmelerini engelleyen unsurların tamamıyla ilgili bir sorun olarak algılandığından, yoksullukla mücadele de bir hayırseverlik olarak değil, sosyal devletin bir yükümlülüğü olarak görülmüştür (Buğra, 2006: 1).

Klasik ekonomi anlayışında piyasanın herkes için zenginlik yarattığı ve yoksulluğun tesadüfen herkesin karşılaşılabileceği bir sorun olduğu savunulur. Piyasa, doğal işleyiş sürecinde, kısa dönemde olmasa bile orta ve uzun dönemde, yoksulluk sorununu da çözecektir. Bu çözüm yoksulluğu yaşam biçimi olarak benimsemiş olanları kapsamayabilir. Ama, yoksullukla mücadele için gelirin yeniden dağıtımını öngören sosyal devlet programları piyasanın etkin işlemlerini engellemekten ve adaletsizlik yaratmaktan başka işe yaramayacaktır.

Sosyal demokrasi ile Keynesçi ekonomi görüşünde, kapitalist sistemin dönemsel olarak krize girme ve fonksiyonel olarak yoksulluk üretme eğiliminde olduğu, bunun engellenmesi ve tam istihdamın sağlanması için refah devletinin piyasaya müdahalesinin gerektiği kabul edilir. Ancak, bunun da her zaman yoksulluğu engellemeye yetmeyeceğini, bunun için çalışanlara dönük sosyal sigorta sistemleri (işsizlik, emeklilik, sağlık vb. alanlarda) ile çalışma yaşamı düzenlemelerinin (çalışma koşulları, sosyal ödemeler, asgari ücret vb. düzenlemeleri) oluşturulmasının ve bu sistem dışında kalanlara dönük olarak da sosyal yardımlar ve hizmetler sisteminin geliştirilmesinin gerekli olduğu savunulur (Handler ve Hasenfeld, 1997; Blakely ve Ames, 1992). Galbraith (1996: 65), refah devletinin bunların ötesinde, hem toplumsal eşitsizlikleri azaltmak hem de refah devleti programlarının finansmanını sağlamak için yeniden dağıtıma olanak veren artan oranlı vergi sisteminin etkin kullanımına gereksinimi olduğunu belirtir. Ayrıca çalışanların, haklarını örgütlü olarak savunmalarını ve korumalarını sağlamak ve refah devleti uygulamalarına siyasal destek oluşturmak için örgütlenmesinin gerekli olduğunu savunur. Sosyal demokraside, toplumsal adalette ve fırsat eşitliğinde ısrar edilmesinin, bu doğrultuda toplumda genel olarak var olan fırsatların (ulaşım, eğitim, sertifikasyon, kredi gibi) yoksullara da sağlanmasının ve sosyal politikalarla (kreş, sağlık güvencesi vb.) desteklenmesinin, yoksul ve dezavantajlı grupların da potansiyellerini en iyi biçimde kullanarak ve çok daha verimli çalışarak yoksulluktan kurtulmalarına katkı sağlayacağı savunulur (Glyn, 1998: 4).

Sosyal Demokrasi ve Piyasa Temelli Çalışma Refahı

Keynesçi sosyal devlet programlarının, evrensellik ilkesi çerçevesinde ve hak temelli olarak sunulmasının, yararlanıcıları bağımlı hale getirerek işgücüne katılımdan ve sorumlu bir yaşam sürmekten uzaklaştırdığı, yoksullarda çalışma isteksizliğine ve ahlaki yozlaşmaya yol açtığı gibi

gerekçelerle özellikle 1970'lerden itibaren yoğun bir biçimde eleştirilmeye başlanmıştır. Bu eleştirileri dillendiren yeni liberaller, yoksulluk sorununun çözümü için, yoksullarda çalışma ahlakının ve alışkanlığının inşası amacıyla piyasada işgücüne katılmayı şart koşan zorunlu çalışma refahı ya da önce iş (*work-first*) politikaları önerirler. Çalışma refahı politikalarının yeni liberaller tarafından benimsenmesinin en önemli nedenleri olarak; bu politikaların sosyal devletin sorumluluklarının azaltılmasına ve küçültülmesine yardımcı olması, devlet bütçesinde sosyal harcama kalemlerinin düşürülmesine katkı yapması, girişimci ve varlıklı kesimler üzerindeki vergi yükünün azaltılmasına olanak sağlaması gibi etkenler gösterilebilir. Yeni liberaller, piyasanın yoksulluk sorununu daha etkin çözebilmesi için özellikle işverenlere dönük istihdam teşvikleri, ücret, vergi ve sigorta indirimleri ile yoksullara piyasada iş olanakları sağlanabileceğini belirtirler. Bunun, işgücü arzı sıkıntılarının aşılmasına ve işverenlerin işgücü maliyetlerinin düşürülerek yatırımların teşvikine de olanak sağlayacağı savunulur. Çalışma refahı politikaları, örgütlü ve iyi ücretli işçilerin ve sendikaların gücünü kırmak açısından fırsatlar sunduğu için de yeni liberallerce savunulmaktadır.

Piyasa Temelli Çalışma Refahı'na Sosyal Demokrat Eleştiriler

Yeni liberallerin eleştirilerine rağmen, Keynesçi refah devletinde bireylerin çalışma yaşamına katılmaları ve üretici yeteneklerini kullanmaları özendirilmiştir (Gilbert, 1995: 83). Her ne kadar bu özendirme büyük ölçüde erkek egemen bir bakış açısıyla geliştirilmişse de (Sallan Gül, 2005; Pearce, 1990), emeğin çalışma koşullarının iyileştirilmesi sosyal demokrat teorinin ve pratiğin merkezinde yer almış, hem çalışanların hem de toplumun tüm dezavantajlı kesimlerinin daha insancıl bir yaşama düzeyini yakalamasına ciddi katkılar sağlamıştır. Diğer bir deyişle, daha insancıl bir piyasa sisteminin yerleşmesini sağlamıştır. Dolayısıyla; sosyal demokrat yaklaşımda, sosyal devlet yardımlarından yararlananları piyasada çalışmaya zorlamayı ve piyasada çalışmayana sosyal yardımları kesmeyi içeren bir çalışma refah politikası kabul görmez. Böyle bir politika, hem vatandaşlık haklarının hem de çalışanların haklarının ihlali anlamı taşıyacaktır. Ayrıca, insan onuruna ve saygınlığına uygun olmayan, zorla çalıştırmayı ve emek sömürsünü içerecek ve hak eden-hak etmeyen ayırımına yol açacaktır.

Sosyal demokratlara göre, çalışma refahı politikaları kişileri güvencesiz, geçici ve düşük ücretli işlerde çalışmaya zorlamaktan, işgücü piyasasında ücretleri ve işverenlerin emek maliyetlerini düşürmelerini sağlamaktan başka işe yaramaz. Ayrıca, yoksulların kendilerine yetecek bir yaşam kurarak yoksulluktan kurtulmalarına da yetmez. Çoğunun sosyal yardım programlarıyla ilişkilerinin kesilerek, "çalışan yoksul" durumuna düşmelerine yol açar. Bu nedenle de gerçekten yoksulluk sorunuyla baş edilmesine ve yoksulların sorunlarına çözüm üretilmesine katkı yapmaz. (Gül, 2007; Watts ve Astone, 1997: 409-415; Gault, Hartmann ve Yi, 1999: 209; Harvey, 1989: 17).

Çalışma refahı politikaları, piyasada iyi ücretli ve güvenceli, başlangıç düzeyi işler olduğu varsayımına dayanır. Ama çoğu vasıfsız ya da düşük nitelikli işgücü olan yoksulların piyasada sıradan geçici işler bulması bile zordur (Street, 1998: 53; Bernstein, 1997; Katz, 1989: 231). Dolayısıyla bu varsayımın gerçekçi olduğu tartışmalıdır (Street 1998, 56; Offe, 1995: 77). Ayrıca, yoksulluk yardımı alanların hiç bir işte çalışmadıkları varsayımı da geçerli değildir. Birçok sosyal yardım yararlanıcısı, çalışmalarına rağmen yoksulluktan kurtulamadıkları ya da uygun işler bulamadıkları ve işsiz kaldıkları için yardıma muhtaç duruma düşmektedir (Sallan Gül ve Gül, 2006; Wilson, 1996).

Sosyal yardımlardan yararlanmak için çalışma ya da aktif olarak iş arıyor olma koşulunun getirilmesi, çalışmayanların sosyal yardımlardan mahrum bırakılması gibi düzenlemeler içeren çalışma refahı anlayışı sosyal demokrat yaklaşımda kabul edilemez görülür. Gueron (1997: 79-94); daha önceki çalışma refahı uygulamaları üzerine yaptığı çalışmalarına dayanarak ortaya koyduğu düşüncelerinde, zorunlu işgücüne katılımı öngören çalışma refahı politikalarının yoksulların daha fazla istihdamını sağladığını ve sosyal devlet harcamalarını düşürdüğünü belirtmiştir. Ancak araştırmacı, piyasada çalışmaya zorlanan yoksulların gelir düzeylerinde bir artış olmadığını saptamıştır. Katz (1989: 228) da zorunlu olarak işgücüne katılımı öngören çalışma refahı politikalarının yoksullukla mücadele politikası olarak görülemeyeceğini belirtir. Ona göre, bu türden işgücüne katılmadan önce mesleki ya da teknik eğitimi öngörmeyen, piyasadaki işlerin ücretlerinin düşüklüğünü ve iyi işlerin yetersizliğini dikkate almayan çalışma refahı programları yoksulluk sorununu çözemeyecektir. Çocuklar arasındaki yoksulluğu ise dikkate bile almayacaktır.

Henly'ye (1999: 70) göre, düşük ücretli çalışanların yoğunlaştığı sektörlerde ekonomik güvence sunan işlere nadiren rastlanır. Bu sektörlerde, doğası gereği geçici, parça zamanlı, ilerleme olanağı sunmayan, düşük ücretli ve çok sınırlı sosyal haklar sunan işler yaygındır (Gault, Hartmann ve Yi, 1999: 209; Henly, 1999: 70; Street, 1998: 58; Bernstein, 1997). Yoksulluğun kadınları, özellikle de çocuklu kadınları oldukça fazla etkilediği gerçeği de dikkate alındığında; kadınların ev işleri, çalışma hayatı ve çocuk (ve bazen yaşlı ve diğer bağımlıların) bakımı arasında sıkışıp kaldıkları da çalışma refahı politikalarında dikkate alınmamaktadır (Sallan Gül, 2005; Henly, 1999: 7)

Sosyal demokratlara göre, zorunlu çalışmayı şart koşan çalışma refahı politikaları, çok sayıda sosyal yardım alan kişinin devlete yük olmaktan çıkarılmasına ve işgücü piyasasına aktarılmasını sağlamaktadır. Ancak, artan emek arzı, işgücü piyasasında rekabetin artmasına, ücretlerin düşmesine ve çalışanların yoksulluk hatta sefalet ücretlerine mahkûm olmalarına yol açmaktadır. Çalışma koşulunu yerine getirmek zorunda olan birçoğu çocuklu kadın olan yoksullar, kendilerini piyasada buldukları ilk işi, şartları ne kadar ağır, süresi ne kadar kısa, ücreti ve sosyal hakları ne kadar yetersiz olursa

olsun, kabul etmek zorunda hissetmektedirler. Sınırlı iş deneyimi, düşük eğitimi, çok çocuğu, hemen hiç birikimi olmayan kişilerin bu şekilde piyasaya terkini öngören politikaların refah politikası olarak adlandırılması yanlış olacaktır. Bu şekilde sosyal devlet güvencesinden mahrum olarak piyasaya terk edilen vasıfsız yoksullar düşük ücretli ve güvencesiz işlere mahkûm olmakta ve temel yaşam gereksinimlerini dahi karşılayamaz duruma düşmektedir (Street, 1998: 53; Gordon, 1994: 328; Katz, 1989: 226-228). Dolayısıyla yoksulluk süregelenleşmekte, kısırdöngüye girmekte ve kuşaklar arası bir soruna dönüşmektedir (DiFazio, 1998; Cancian ve Gordon, 1996).

Çalışma refahı politikaları, sadece çalışabilir durumda olan yoksulları ve bunlar içinde de gerçekten çalışabilecek durumda (bağımlı, bakıma muhtaç çocuğu olmayanlar gibi) ve yeterlilikte olanları (deneyimli ve eğitilmiş olanlar gibi) kapsayabilecek nitelikte politikalarlardır (Gilbert, 1995: 169). Ancak sosyal devletin hizmet sunduğu kesim; yaşlılar, sakatlar, engelliler, kimsesiz çocuklar gibi çok geniş ve çalışamayacak durumdaki kişileri de kapsamaktadır (Seninger, 1998: 73-79; Sallan Gül ve Gül, 2006). Bu kesimler için sosyal devletin yine sorumluluk üstlenmeye devam etmesi zorunlu olacaktır. Ancak, çalışma refahı politikaları da uygulanacak ise, bu politikaların mutlaka yoksulların eğitim, mesleki eğitim, sertifika programları, iş arama ve kariyer planlaması eğitimi, kreş yardımı, sağlık güvencesi, diğer ek sosyal destekler gibi programlarla desteklenerek yürütülmesi gerekli görülmektedir (Street, 1998: 58-59; Gordon, 1994: 327-328).

Çalışma refahı yaklaşımının sosyal demokratlarca en fazla eleştirilen yönü ise, sosyal haklar anlayışını zayıflatması ve bu haklardan yararlanmayı vatandaşlık yerine "hak eden" temeline dayandırmasıdır. Engelli, yaşlı, kimsesiz çocuklar gibi gruplar "hak edenler" olarak kabul edilirken, çalışabilecek durumda olan yoksullar koşullarına bakılmaksızın sosyal haklardan mahrum bırakılmaktadır. Çalışma refahı yaklaşımı, özünde karşılıklılık (*reciprocity*) anlayışına dayanmakta ve sosyal devletten yardım alabilmek için çalışma ya da aktif olarak iş arama şartı getirmektedir. Bu şart, çalışmak zorunda kalan birçok çocuklu annenin çocuklarının da mahrumiyetine yol açmaktadır. Bu durum ise, sonuçta refah toplumu anlayışının dayandığı dayanışma, vatandaşlık, evrensellik gibi değerleri zayıflatmaktadır. Bireylerin sadece piyasada çalışan olmadığı, toplumun bir parçası olarak insanca yaşam gereksinimleri de bulunan vatandaşlar olduğu gerçeğini göz ardı etmektedir.

Çalışma Refahına Alternatif Sosyal Demokrat Çözümler

Sosyal demokratlar arasında da sosyal devletin 1970'lerde krize girdiği kabul edilir. Ancak sosyal devletin sorumluluklarını azaltmanın yolunun sosyal devletin tasfiyesinden değil, iyi ücretli işlerin sayısının artırılmasından (Harvey, 1989: 17) ve sürdürülebilir büyümenin sürekliliğinin sağlanmasından geçtiği savunulur. Bu bağlamda, sosyal devletin hizmet

sunan kolu olarak kamu bürokrasinin etkinliğinin ve vatandaş taleplerine duyarlılığının artırılmasının da gerekli olduğu savunulur (Frederickson, 1997; Barth, 1996).

Moon (1993: 111), sosyal demokraside 1980 sonrası dönemde, evrensel ve herkesi kapsayan programlarla birlikte (herkes minimum gelir desteği ya da işsizlik sigortası gibi) uygulanacak, zorunluluk ve cezalandırma içermeyen, emek sömürsüne ve hak eden-hak etmeyen ayırımına yol açmayacak bir çalışma refahının daha fazla kabul gördüğünü belirtilir. Ayrıca, piyasada çalışmaya yönlendirilenlere, çalışma yaşamına girmeden insan sermayelerini inşa edecek nitelikte eğitim programlarının öngörülmesinin de gerekli olduğu belirtilir. Sosyal yardım programlarından yararlananların çalışmaya yönlendirilmesinden daha önemli olanın piyasadaki istihdam olanaklarının ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi olduğu savunulur. Çalışanların sosyal devlet programlarıyla desteklenerek çalışma yaşamında kalmalarının sağlanması, ücretlerin ve verimliliğin yüksek tutulması da önemli amaçlar olarak benimsenir.

Sosyal demokratlar çalışma refahına alternatif politikalar da önerirler. Piyasada tam istihdamın sağlanması, özellikle de vasıfsız emek için tatmin edici ücretlerle iş olanaklarının yaratılması ile olanaksızdır. Bu nedenle, yoksullara ve vasıfsız emeğe dönük olarak, devletin istihdam olanağı yaratacak programlar da geliştirmesi önerilir (Rose, 1995: 184-185; Harvey, 1989: 11; Wacquant ve Wilson, 1989: 100). Benzer olarak Rose (1995: 7-8), bu türden kamuda istihdam politikaları yanında, piyasada nitelikli istihdam fırsatlarından yararlanmayı olanaklı kılacak mesleki ve teknik eğitim, sertifikasyon gibi programların geliştirilmesini de önerir. Rose (1995: 184), işverenlere teşvik sağlanmasına öncelik veren ve ücretlerin düşük kalmasını sağlamak için belirli bir işsizlik oranını gerekli gören arz-yanlı yeni liberal politikalar yerine, mal ve hizmetlere olan (özellikle de dar gelirli, işsiz ve yoksullardan kaynaklanan) talebi kısa dönemde hızla artıracak politikaları savunur. Ona göre, bu tür politikalar da talebi artırarak daha fazla yatırımı, istihdamı ve ekonomik büyümeyi beraberinde getirecektir. Ancak, Elster yoksullara ve vasıfsız emeğe dönük doymuş ücretli, tatmin edici ve düzenli işler yaratma konusunda fazla umutlu değildir. Ona göre bu tür işlerin piyasada ya da devletçe yaratılmasının maliyeti çok yüksek olacağından, bu tür politikaların çekiciliği düşüktür. Ayrıca, Elster (1988: 77), bu tür işlerin genellikle doyum sağlayıcı, saygınlığı yüksek ve kendini gerçekleştirme olanak tanıyıcı işler olmayacağını belirtir.

Sosyal demokratlar arasında en yaygın savunulan bir diğer politika ise, evrensel olarak minimum gelir garantisidir (Cattacin ve Tattini, 1997: 351-364; Moon, 1988b: 48 ve 52). Bu çözüm, hizmetten vatandaşlık temelinde herkesin yararlanmasını olanaklı kılacak ve yoksullara dönük etiketleyici tutumların da azalmasını sağlayacaktır (Offe, 1995: 79). Minimum gelir garantisi, emeğin piyasanın dönemsel krizlerinden etkilenerek yoksulluğa düşmesini de engelleyecektir. Böyle bir politika, kriz dönemlerinde talebin

düşmesini engelleyerek, piyasaların daha çabuk toparlanmasını da sağlayacaktır (Offe, 1995: 81). Keyder ve Buğra (2007) tarafından benzer çözüm önerisinin Türkiye’de de uygulanabileceği dile getirilmektedir.

Sosyal Demokrasinin Eleştirel Bir Değerlendirmesi

Sosyal demokrasi ve Keynesçi refah devleti uygulamaları, piyasanın yetersizliklerinin giderilerek insanileştirilmesine, tam rekabetçi, kurumlu ve kurallı yapıya kavuşarak daha etkin işlemesine katkı yapmıştır. Her ne kadar refah devleti programlarının özellikle en dezavantajlı grupların durumunu iyileştirmede yetersiz kaldığına dönük eleştiriler varsa da (Moon, 1988b: 48; Gilbert, 1983), sosyal güvenlik, sağlık ve temel eğitim hizmetlerinin evrensel olarak sunulması ile dağıtıcı adaletin ve fırsat eşitliğinin sağlanmasına önemli katkı sağlamıştır. Bunun yanında, özellikle oy hakkının, katılımın ve halk taleplerine duyarlı yönetim anlayışının geliştirilmesine paralel olarak, çalışanların ve geniş halk kitlelerinin haklarının geliştirilmesine çok büyük katkı da yapmıştır. Ayrıca, özgürlüklerin devletin ve diğerlerinin karışımını engelleyen negatif özlüklerden ibaret olmadığı, devletten adalet ve eşitlik adına bazı edimlerde bulunmayı isteme hakkı ya da sosyal haklar sağlayan pozitif özgürlükleri de içerdiği sosyal demokrasinin bir katkısıdır (Fincancıoğlu, 2003: 17). Bu liste kuşkusuz uzatılabilir. Ancak, sağladığı bu kazanımlar, sosyal demokrasinin ve ideolojik temelini oluşturduğu Keynesçi refah devletinin 1970’lerden itibaren derinleşmeye başlayan bir krize girmesini engelleyememiştir.

Yeni sosyal hareketlerin 1960’lardan, çevreci hareketin 1970’lerden, yeni liberal uygulamaların 1980’lerden ve küreselleşmenin 1990’lardan itibaren yaygınlaşması, 1970’lerde yaşanan petrol şoku ve kapitalist sistemde oluşturduğu hasar Keynesçi refah devleti anlayışının da ciddi biçimde eleştirilmesini ve tabanını kaybetmesini beraberinde getirmiştir. Kapitalist sistemin içine düştüğü krizde tam istihdamı sağlama ve sosyal harcamaları finanse etme konusunda zora düşmesi, hizmet sunum biçimlerinde etkinliği, rekabeti ve çeşitliliği sağlama konusunda yetersiz kalması da, Keynesçi refah devleti modelinin ve buna ideolojik temel sağlayan sosyal demokrasinin açmaza düşmesine yol açmıştır. Ayrıca, erkek egemenliğini meşrulaştıran özellikleri ile ulus devlet yapısını ve klasik örgütlü işçi sınıfını temel alması da Keynesçi sosyal devletin değişen ve küreselleşen dünyaya uyumunda sorunların çıkmasına ve eleştirilmesine neden olmuştur. Keynesçi refah devletinin krizi, yeni liberalizmin ve yeni muhafazakârlığın egemenliğini 1980’lerde perçinlemesi ile iyice belirginleşmiştir (Kamalak, 2006: 116-117; Sallan Gül, 2004). Bu koşullar sol kanatta da yeni arayışların artmasına ve özellikle 1990’larda üçüncü yol diye de anılan yeni sol söylemlerin ve politikaların da geliştirilmesine olanak sağlamıştır (Gül, 2007).

Keynesçi sosyal devlet uygulamalarına ideolojik temel oluşturan klasik sosyal demokrasi anlayışında dönüşüm değişik açılardan gerekli

görülmektedir. Sosyal demokrasinin temel oluşturduğu refah devleti uygulamalarında, minimum gereksinim düzeyinin saptanarak herkes için temel bir yaşam standardının saptanması öngörülmüştür. Ancak gereksinimlerin ve yaşam standardının kişiden kişiye ve bölgeden bölgeye değişebileceği açıktır. Yoksulluk koşullarında yaşamaya uyum sağlamış kişilerin, minimum sayılan gereksinim düzeylerinin altında dahi yoksunluk hissi ve yardıma muhtaçlık duymaması olasılığı vardır. Ancak burada, çok düşük yaşam standardına uyum sağlamış olan kişilerin, durumlarından şikâyetçi olmadıkları için, minimum yaşam standardında ve kabul edilebilir insani yaşam koşullarında yaşadıklarının kabul edilip edilmeyeceği sorusu da ortaya çıkmaktadır. Bu soruya yanıt verirken liberal faydacılık teorisi yetersiz kalmaktadır. Kişilerin hayatlarında olması gereken düzeyde tatmin olup olmadıkları sorusu yerine, yaşamlarının genel olarak ne düzeyde iyi gittiğinin daha önemli olabileceğinin de gözönüne alınması gerektiğini belirtenler vardır (Sen, 1987). Rawls (1993: 332) ise, bu soruya yanıt aranırken, özellikle en dezavantajlı grupların yaşamlarının iyileştirilmesine öncelik verilmesini savunmaktadır.

Refah devleti programlarının uygulanmasında temel olarak evrensellik ilkesi temel alınmıştır. Evrensel olarak herkese uygulanabilir bir yaşam standardının ve minimum gereksinim düzeyinin saptanabileceği anlayışı, ulus devlet temelli bir vatandaşlık anlayışı üzerine inşa edilmiştir. Ancak, günümüzde yaşanan küreselleşme, işçi sınıfının değişen yapısı ve karmaşıklaşan toplumsal yapı ile öne çıkan alt kimlikler ve değişik sosyoekonomik kesimler, ulus devlet modelini ve işçi sınıfını temel alan klasik sosyal demokrasi ve sosyal devlet anlayışlarının temellerinin sarsılmasına yol açmıştır. Bu durum özellikle sosyal demokrasinin ve sosyal devletin toplumsal tabanının zayıflamasını beraberinde getirmiştir.

Sosyal demokrasiye ve sosyal devlete ilişkin temel eleştirilerden bir diğeri, vatandaşlarda devletin sosyal sorunları çözebileceğine dair oluşturdukları yanlış izlenim ve bunun ortaya çıkardığı aşırı vatandaş beklentileri ve popülizme kayan iktidarlardır. Bunun sonucu olarak, sosyal devlet harcamaları ve bürokrasisi gittikçe büyümüş ve demokraside yönetilemezlik sorunları ortaya çıkmıştır. Sosyal devletin korporatist ve kaynak paylaşımına aşırı odaklanan yapısı da bu sorunları daha da artırmıştır. Bu nedenle, çıkar grupları kamusal politika oluşturma ve toplu pazarlık sürecinde aşırı etkin olmuşlar ve genel kamusal yarar yerine çıkar gruplarının yararı öne çıkmıştır (Young, 1990: 88-89). Bu süreçte işçi sınıfının ve işçi sendikalarının konumu ve tutumları da bu çözümlenmeye uymaktadır. Sosyal demokrasi anlayışının sonucu olarak oluşan güçlü sendikalar, siyasal alanda etkilerinin yanı sıra, bu güçlerini ücret pazarlıklarında da kullanmışlardır. Bunun sonucu, ücretlerde yol açtıkları artışlar ile büyüyen sosyal devlet harcamalarının artırdığı vergiler, girişimci sınıf üzerinde baskı oluşturmuş, yatırımları ve ekonomik büyümeyi frenlemiş ve istihdamı azaltmıştır (Akalin, 2000; Murray, 1998: 72-73; Friedman ve Friedman, 1980: 127). Bu ise refah devletinin tam istihdam ve istikrarlı ekonomik büyüme hedefleri ile

çelişmiştir. Sosyal devletin çözdüğü ileri sürülen piyasa başarısızlıklarının yerini devlet başarısızlıkları, piyasanın görünmez elinin yerini ise bürokrasinin demir eli almıştır.

Bu bağlamda, vatandaşların değişen ihtiyaçlarına duyarsız ve aşırı yaz-bozcu, aşırı merkezîyetçi kamu bürokrasisi, sosyal devletin en fazla eleştirilen yönlerinden biri olmuştur. Bu eleştiriler birkaç temele dayanmaktadır. Sosyal devletin dezavantajlı gruplar yararına olacak şekilde geliri yeniden dağıtmasının, serbest piyasa temelli kaynak dağıtımında bir dağıtım mekanizmasına yol açtığı ileri sürülmektedir. Bu tür uygulamalar, serbest piyasaya ve özellikle fazla vergi vermek durumunda kalan varlıklı kesimin negatif özgürlüklerine müdahale olarak değerlendirilmektedir. Sosyal devlet müdahalelerinin, rasyonel insanın, yarışmacı serbest piyasada faydasını en çoğa çıkarabileceği ortamı ortadan kaldırarak, bireyi başkaları için fedakârlık yapmaya zorladığı, serbest piyasanın kendiliğinden işleyen özgürlükçü ve gönüllü yapısını bozarak, otoriter bir devlet yapısı ortaya çıkardığı ileri sürülmektedir (Nozick, 1974: 74; Hayek, 1993: 79, 98-100). Sosyal devlete ve onun merkezîyetçi bürokrasisine yapılan diğer bir eleştiri de; sivil dayanışmayı engellemesi, aile, cemaat gibi geleneksel toplumsal yapıları ve kişisel yardımseverliği ikincilleştirmesi ve güçsüzleştirmesi ile çalışma ahlakını ve aile değerlerini zayıflatmasıdır (Novak, 1990: 14; Gilder, 1981: 69).

Sosyal devlet bürokrasisine yöneltilen bir başka eleştiri de, hizmet sunuş biçimine ilişkindir. Sunduğu hizmetlerle bireyleri ekonomik ve sosyal yoksunluklarından kurtarmayı, yararlanıcıları özerkleştirmeyi ve özgürleştirmeyi hedefleyen sosyal devlet bürokrasisi, bir yandan bu hizmetleri yararlanıcıların onurunu kırarak biçimlerde sunmuş; diğer yandan da onları kendine bağımlı hale getirmiştir. Bu bağlamda dile getirilebilecek bir diğer eleştiri de, sosyal devletin erkek egemen mantık çerçevesinde kurgulandığına ilişkindir. Sosyal devlet kurgusu, başlangıcında erkeğin piyasada çalıştığı ve evini geçindirdiği, kadının ise evde kalarak çocuklarla ve evle ilgilendiği geleneksel aile yapısını temel almıştır. Bu bağlamda da kadının yaşam alanı aile ve ev çevresiyle sınırlı görülmüştür. Ayrıca, 20. yüzyılın ilk yarısının savaşlar dönemi olduğu düşünüldüğünde, savaşta erkek aile reisini kaybeden kadın hane reisli çocuklu ailelere ve kimsesiz çocuklara bir güvence sağlanması amacı sosyal devletin gelişiminde önemli rol oynamıştır. Hangi açıdan bakılırsa bakılsın, başlangıçta sosyal devlete kadını ve çocukları koruma görevi veren ataerkil ve geleneksel bir yaklaşım egemen olmuştur. Bu bakış açısının, kadının çalışma hayatına girmesini ve kamusal hayatta daha fazla rol almasını ve bunu sağlayacak ya da destekleyecek çözümler üretilmesini geciktirdiği söylenebilir.

Bu eleştirilere rağmen, sosyal devletin hizmet sunuş biçimlerine ve hizmet alanlarına ilişkin sorunları aşmak için, yeni liberallerce fazlaca dillendirilen sosyal devletin tasfiyesi bir çözüm olarak görülemez. Çözüm, sosyal devletin hizmetlerini daha insancıl, daha duyarlı, daha vatandaş odaklı, daha etkin ve kaliteli sunmasında yatmaktadır. Bu çözümler, sosyal devlet

harcamalarının kısılmasından ve sosyal devlet hizmetlerinin piyasalaştırılmasından öte gitmeyen ve yaratıcılık içermeyen uygulamalardan daha özgün olmak zorundadır. Aksi halde, uzun dönemde sosyal devlet kazanımlarının tamamen yitirilerek, toplumda var olan kutuplaşmaların iyice keskinleşmesi ve toplumsal dayanışma, huzur ve birliğin sona ermesi olasılığı yüksektir. Bugün kadın ve çocuğun sosyal devlet desteğine her zamankinden daha az gereksiniminin olduğunu söylemek güçtür. Ancak, bu gereksinimlerdeki dönüşümleri yakalayan sosyal devlet programlarının ve bu gereksinimleri daha insancıl ve özgürlükçü hizmet sunum biçimleri ile giderecek siyasaaların geliştirilmesi zorunluluğu halen devam etmektedir.

Bu zorunluluklardan ilki, sosyal devlet siyasaalarının oluşturulduğu siyasal alanda karşımıza çıkmaktadır. Kadınların sorunlarını ve gereksinimlerini bilen çok duyarlı ve iyi niyetli erkekler siyasetçiler ve bürokratlar olabilir. Bu duyarlı erkekler, eril siyasal sistemlerde kadınların değişen gereksinimlerini de başarıyla siyasal-kamusal karar mekanizmalarında temsil edebilirler. Ama kadınların kendi sorunlarını siyasal-kamusal karar mekanizmalarında kendilerinin dile getirmeleri daha normal değil midir? Kadınların, sosyal devletin korunması sürecinde daha etkin siyasal ve kamusal sorumluluk üstlenerek, bu işi erkeklerin temsiline bırakmamaları daha demokratik ve özgürlükçü değil midir? Bunun yanında, kadınların kamusal, siyasal, yönetsel, ekonomik vb. alanlarda pratik olarak daha etkin yer almalarını engelleyen unsurların kaldırılmasında da doğrudan sorumluluk üstlenmesi gerekir. Ancak bu yolda sosyal devletin de yeni biçimiyle kadına destek olacak programlar konusunda sorumluluk üstlenmesi gerekir. Nasıl zamanında savaşta eşini kaybeden kadına, çocuklarına ve kendine bakması için sosyal devlet destek oldu ise, bugün de çalışan kadına ve çocuğuna destek olacak yeni hizmet alanlarında sosyal programlar üretilmek zorundadır. Çok sayıda kadın çalışanı olan kamu ya da özel kuruluşlarının çok azında kreş ya da gündüz bakım evleri, okul sonrası ile mesai bitimi arasında eğitici denetiminde etüt ya da okuma salonları bulunmaktadır. Çalışanların yarısını güvenceye alan bir sosyal devlet, nasıl olur da kadın çalışanların bugününü unutabilir? Ancak, örneklerden de anlaşılacağı gibi, önerilen siyasaaların, değişen toplumsal gereksinimlere ve ekonomik yapıya uygun olması gereklidir. Bu uyum, egemen retoriğin aksine, sosyal devletin tasfiyesini içermeyecektir.

Sosyal Demokrasi ve Küreselleşme

Keynesçi refah devleti anlayışı ve sosyal demokrasiye ilişkin tartışılması gereken bir başka konu da, vatandaşlık temelli sosyal haklar anlayışının ve kapalı bir ulus devlet modelinin günümüzün küresel rekabet koşullarında uygulanabilirliğidir. Gerçekten de günümüzde, piyasacılığı kutsayan yeni liberal ideoloji temelinde inşa edilen küreselleşme, ulus devletlerin vergi oranlarını artırarak ve bütçe açığını ya da borçlanmayı göze alarak sosyal harcamaları yüksek düzeylerde devam ettirme olanaklarını oldukça

azaltmıştır. Ancak bu sonuç, 1970'lerde kapitalizmin içine düştüğü bunalımın tetiklediği, çerçevesi yükselen yeni liberal ideoloji tarafından çizilen ve dikte ettirilen yeni dünya düzeninde⁵, ekonomik faaliyette bulunma, vergilendirme ve hatta bütçe yapma yetkisi dahi sınırlandırılan devletlerin, kendilerini içinde buldukları bir durumdur. Küresel yeni dünya düzeni ve ideolojisi, büyük ölçüde piyasa aktörlerine, ama özellikle de küresel piyasa aktörlerine ve küresel ekonomide ve pazarlarda daha fazla pay kapma ya da nüfuz oluşturma savaşındaki ülkelere kapıları aralamak amacına hizmet eder görünmektedir. Bu süreçte gelişmiş merkez ülkelerin kontrolünde yaratılan küresel zenginlikten ve servetten pay kapabilmek için, gelişmekte olan ülkelerin de bu düzenin kurallarına uygun hareket etmesi beklenmektedir. Küreselleşmeyi az gelişmiş ülkeler ve yoksulluğa etkisi bakımından değerlendiren Şenses (2001: 216) şu yargıya varmaktadır:

"... Küreselleşme söyleminin az gelişmiş ülkeler bağlamında odak noktasını oluşturan neoliberal yapısal uyum politikalarının da eskiden varolan sistematik unsur ve eğilimlerin hızlanarak sürmesine ve yoksulluğun ve daha genel anlamda sosyal kutuplaşmanın artmasına katkıda bulunduğu görülmüştür."

Küreselleşme ve yeni liberalizm rüzgârı öylesine güçlü esmektedir ki, bu düzende kendine yer bulamayanların savrulmaması ve yeni dünya düzeninin dışında kalmaması olanaksız görünmektedir (Farazmand, 1994: 66). Özellikle gelişmekte olan ülkelerin bu düzenin dışında kalarak borç ve faiz ödemelerini sürdürmeleri, ekonomik kalkınmalarına devam etmeleri ve geniş halk kitlelerini yoksulluktan kurtarma olanağı, en azından kısa dönemde, kalmamıştır.

Sosyal demokrasinin ve onun savunduğu adalet, fırsat eşitliği ve özgürlük gibi temel ilkeleri gerçekleştirebilecek bir sosyal devletin yeniden güçlü bir şekilde devam edebilmesi, evrensel bir modelden çok, farklı ülkelerin kendine özgü yeni ve özgün çözümler üretmesine de bağlı görünmektedir. Bunun için en temel koşullardan biri, küreselleşmenin ve yeni liberalizmin ciddi biçimde zayıflattığı siyasi ve toplumsal hareketlerin yeni örgütlenme, eylem ve ittifak biçimleri ile sosyal devlet politikası oluşturma süreçlerindeki etkilerini artırmaları ve toplumsal adalet ve fırsat eşitliği temelinde yeni sosyal demokrat siyasalar üretmeleri ya da üretilmesinde etkin rol almalarıdır. Bunun için, sosyal demokrat partilerle yeni toplumsal hareketlerin ve sendikaların daha fazla ilişki ve iletişim içinde olması zorunluluğu bulunmaktadır. Yeni siyasalar üretilirken de, teknoloji, bilgi ve hizmet yoğun yönde dönüşen ekonomik yapıların çalışma hayatına ve işgücüne etkileri iyi çözümlenmeli ve insan sermayesine yatırımın artan

⁵ Farazmand'a (1994: 65-66) göre yeni dünya düzeni Amerika Birleşik Devletleri odaklıdır ve temel özellikleri şunlardır: ABD'nin küresel askeri egemenliği, ABD'nin ekonomik yapısının küresel niteliği ve ABD şirketlerinin küresel egemenliği, kültürel alanda küresel hegemonya ve yayılmacılık, kapitalist sistemin küresel egemenliği ve yayılmacılığı ile ABD'nin kendine biçtiği serbest piyasayı ve onun ideolojisi yeni liberalizmi savunma ve yayma görevi, ekonomik ve askeri alanda yüksek küresel manevra kapasitesi, ABD'nin BM'yi etkileme gücü ve davranışlarına meşruiyet kazandırma gücüdür.

önemi dikkate alınmalıdır. Bu özellikle eğitim ve sağlık alanında kazanılmış sosyal hakların korunması gereğine işaret etmektedir.

Keyman (2006) "sosyal adalet sorunlarına çözüm arayan ve insan merkezli hareket eden bir küreselleşmenin mümkün ve gerekli olduğu düşüncesinin, bugün küreselleşme tartışması içinde marjinal değil, merkezi konuma geldiğini" belirtmektedir. Yazar, piyasacı yeni liberal ideolojiyi kutsayan bir küreselleşme yerine, böyle bir küreselleşmenin dünya barışı ve demokratik dünya yönetimi için gözardı edilemez önemine dikkati çekmektedir. Benzer bir yaklaşım, küresel anlamda yeni bir merkez sol siyaset oluşturmayı amaçlayan ve önde gelen Avrupa ülkelerindeki sol, yeni sol ya da demokratik sosyalist iktidarların imza koyduğu 3 Haziran 2000 tarihli Berlin Senedi'nde de göze çarpmaktadır. Bu belgede, herkes için daha yüksek yaşam standardına öncülük edecek, çevrenin ve çalışanların zararına bir yarışa yol açmayacak, uluslar arasında geliştirilecek işbirliği ile riskleri kontrol altında tutulan bir küreselleşme sağlanabileceğine olan inanç ilan edilmiştir (Gürkan, 2000: 47).

Türkiye Açısından Bir Değerlendirme

Kuzey Amerika ve Avrupa özelinde felsefesi ve uygulaması irdelenen sosyal demokrasi ve Keynesçi refah devleti anlayışı, Türkiye özelinde incelendiğinde, yukarıdaki çözümlerle de örtüşmektedir. Ancak, Batı sosyal demokrasisi ve refah devleti ile Türkiye'deki sosyal demokrasi ve sosyal devlet uygulaması ile felsefesi arasında bazı temel farklılıklardan bahsedilebilir. Bunlardan ilki, tüm vatandaşları kapsayan evrensel sosyal devlet programlarına ilişkindir. Türkiye'de kamu çalışanlarına ve işçilere dönük sağlık ve emeklilik sigortası uygulaması 1960'larda oturmuşsa da, kurumsal bir sosyal devlet Batı Avrupa'daki kadar gelişmemiş ve sosyal güvenlik şemsiyesi dışında kalan önemli bir toplumsal kesim var olmuştur. Kısa bir süre çok sınırlı bir işsizlik ödentisi öngören işsizlik sigortası ancak 2003 yılında uygulamaya konabilmiştir.

Diğer farklardan ikisi de özgürlüğe ve özelleştirmeye ilişkindir. Türkiye'de birlik içinde ulusal kalkınma ve merkezîyetçi ulus devlet yapısının Cumhuriyet'in kurulduğu yıllardaki mantığıyla devamı için özgürlüğün, bireyin ve eleştirinin ikincilleştirildiği görülmektedir. Batıda sosyal demokrasi sivil toplumcu, özgürlükçü, serbest piyasa ve hatta özelleştirmeci politikaları uygulamaya geçirirken, Türkiye'de hala tek parti dönemini andıran merkezîyetçi devlet ve pozitivist modernleşmeci anlayışla yerel halka şüpheli bakılmakta ve merkezîyetçi elitlerin ve bürokratların sistem üzerindeki egemenliği devam etmektedir (Yılmaz, 1999: 91-93). Yılmaz, Olaf Palme'ye atıf yaparak, Sovyetler Birliği dönemindeki otoriter ve bürokratik yapıların özgürleştirmeyi hedeflerken nasıl özgürlük için engel oluşturur bir yapıya dönüştüğüne değinmekte ve Türkiye ile benzerlik kurmaktadır. Palme'ye göre demokratik sosyalizm önce özgürlük hareketi sonra da

toplumun her alanına demokrasiyi yerleştirme hareketidir. Batı solu özel girişimciliğin getirdiği dinamizmi kabul etmekte, ancak sosyal devlet uygulamalarıyla piyasanın oluşturduğu aczi, huzursuzluk ve güvensizlik ortamını gidermeye ve bireyi korumaya çalışmaktadır. Palme'ye göre toplumda çelişkilerin bastırılması değil, ortaya çıkarılması gerekmektedir. Bu ise açık ve özgür tartışma ortamının, demokrasinin ve demokrasi kültürünün toplumun her kesiminde geliştirilmesine ve yerleştirilmesine bağlıdır (Yılmaz, 1999: 93-94). Yukarıda değinilen 3 Haziran 2000 tarihli Berlin Senedi'nde de demokratikleşmeye vurgu yapılmaktadır. Ancak bunun, kamu yararını, sosyal adaleti ve dayanışmayı temel alarak, sosyal sorumluluk üstlenen, rekabetçi ve etkin işleyen bir piyasa anlayışının yerleşmesini destekleyerek, yerel halka daha fazla katılım ve kontrol olanağı ve kamusal hizmetlere erişim kolaylığı sağlayan bir yerleşme ve önyargılara dayalı olmayan güçlü bir sivil toplum anlayışı çerçevesine yapılması önerilmektedir (Gürkan, 2000: 52-53).

Türkiye'de sol, yeni liberal politikalarından ve küreselleşmeden olumsuz etkilenenlerin, savaş, ırkçılık, çevre kirliliği karşıtlarının ve diğer yeni toplumsal hareketlerin, gençlerin, kadınların, yerelin, yoksulların, dezavantajlıların sözcülüğünü yapmada da yetersiz kalmıştır. 22 Temmuz 2007 seçim sonuçları, solun ağırlıklı olarak eğitilmiş, orta ve orta üstü kesimlerden oy aldığına işaret ettiği gerçeği de dikkate alındığında, solun toplumsal taban ile bağının zayıfladığı açıktır. "Ortanın solu ile başlayan ve demokratik sol, Anadolu solu, ulusal sol vb. ile devam eden arayışlarda, Türkiye'ye özgü sol bir anlayış yaratma çabaları da beklenen ya da istenen ölçüde başarılı olamamıştır... Türkiye'de merkezin soluna olan yönelimler ve sol kanatta yer alan oluşumlar, solun merkezindeki çekişmeler, stratejisizlikler, tabandan kopukluklar, seçkincilik, sol partilerin kapatılması, solda sürekli bölünme ve parçalanma vb. sonucu güç kazanamamaktadır" (Kiriş ve Gül, 2007: 111).

Keyman (2007a) da, İngiltere'de yeni sol siyasaları uygulayan Tony Blair Hükümeti'nin ve İşçi Partisi'nin siyasetteki başarısına değinerek, bu deneyimin Türkiye için önemli ipuçları içerdiğini belirtmektedir. Keyman (2007a) sosyal demokratlara, "solun bir parti ideolojisi olarak 'Üçüncü Yol' deneyimini, bu deneyimin nasıl başarılı olduğunu iyi okumasını ve çözümlemesini" salık vermektedir. Ona göre "Bu okumanın da anahtarı; AKP hükümetine karşı toplumsal refahı ve toplumsal adaleti çok boyutlu yapısı içinde gerçekleştirecek sürdürülebilir ekonomik kalkınma ve etkili kamu yönetimi reformlarını amaçlayan alternatif demokratik toplum yönetim vizyonunu geliştirmek ve bu vizyon temelinde etkin muhalefet yapmak ve toplumla organik bağları derinleştirmek ve yaygınlaştırmaktır" (Keyman, 2007a). ABD'de Bill Clinton Yönetimi döneminde uygulanan üçüncü yol politikalar, "yeni sağ politikalara göre yoksullara dönük olarak daha fazla toplumsal duyarlılığı olan, sosyal liberal içerikli politika" özelliği göstermektedir (Gül, 2007: 210). Ancak, üçüncü yol politikaların başarılarının Keyman'ın önerileriyle örtüşen bir biçimde büyük ölçüde ekonomik büyümeye ve etkin kamu yönetimine bağlı olduğu ve zenginliğin üst sınıflarda yığılması,

eşitsizliğin artması konularında yeni liberalizmle örtüştüğü görülmektedir (Gül, 2007).

Keyman (2007b), Türkiye’de sol siyasete ilişkin şu çözümlemeyi ve önerileri de yapmaktadır:

“Türkiye’de sol bir siyasetin, hem toplumsal bir hareket olarak, hem toplumsal bir kimlik olarak, hem de siyasi bir aktör olarak başarılı olabilmesi için sadece ‘özgürleştirici’ değil, aynı zamanda ‘kalkınmacı’ bir söylemle toplumla organik bağ kurması ve bu bağı kurma sürecinde de ‘iyi ve adaletli toplum yönetimi’ iddiasını taşıması gerekiyor. ... Eğer bu öneri anlamlıysa, ... sol bir siyaset, hem kendisini sağ söylemlerden ayrıştıracak ve özgünlük kazandıracak, hem de toplum içinde inandırıcılık yaratacak biçimde nasıl açıklamalıdır sorusu öne çıkacak. Bu soruya yanıtın, birbirleriyle ilişkili iki ayağı vardır: Demokratikleşme ayağında Türkiye’de var olan ‘işlevsiz(leştirilmiş) demokrasi’ anlayışının eleştirisini yapan; sürdürülebilir ekonomik büyüme ayağında da, sosyal adalet alanını kendisine öncül alan ve bu temelde ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğini ‘insani kalkınma’da gören bir sol söylem.”

Keyman (2007b), demokratikleşmenin “hem ‘yönetebilen’, ‘işlevsel’ ve devlet-toplum-birey ilişkilerine ve toplum-içi farklı kimlikler, katmanlar arası ilişkilere ‘yerleşikleşmiş’ bir demokrasi anlayışını” amaçlaması gerektiğini belirtmektedir.

Sonuç olarak; sosyal demokrasi deneyiminde Türkiye, Batı ülkeleriyle karşılaştırıldığında daha zor bir görevle karşı karşıyadır. İlk olarak, sosyal devletin kazanımlarının, sosyal demokrat fırsat eşitliği ve sosyal adalet ilkeleri doğrultusunda korunarak ve geliştirilerek, sosyoekonomik güvenceyi tüm vatandaşlara yayma görevidir. İkinci olarak ise, gerçekten sosyal demokrasinin özgürleştirici felsefesine uygun şekilde tüm toplumsal kesimlere daha fazla özgürlük ve demokrasi anlayışını ve uygulamalarını yayma ve yararlandırma görevidir. Bir başka ve belki de aşılması gereken en önemli güçlük ise Cumhuriyetin temel kazanımlarının ve laikliğin vazgeçilmezliğini, sosyal demokrasinin daha fazla katılımcı demokrasi ve özgürleştirme idealleriyle harmanlayacak çözümlerin geliştirilmesi sorumluluğu ve zorunluluğudur.

Kaynakça

- Akalın, G., 2000, “Sosyal Güvenlik Sistemimiz: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Liberal Düşünce*, 5 (18, Bahar), [http://www.liberal-dt.org.tr/dergiler/ldsayi18/1802.htm], e.t. 20 Nisan2004.
- Barth, T. J., 1996, “Administering in the Public Interest: The Facilitative Role of Public Administrators”, içinde *Refounding Democratic Public Administration: Modern Paradoxes, Postmodern Challenges*, eds. Wamsley, G. L. & Wolf, J. F., Sage, Thousand Oaks & London.
- Berlin, I., 1969, *Four Essays on Liberty*, Oxford University Press, Oxford.
- Bernstein, J., 1997, *Low-Wage Labor Market Indicators by City and State: The Constraints Facing Welfare Reform*, Working Paper 118, Economic Policy Institute, Washington, D.C.

- Buğra, A., 2005, *Yoksulluk ve Sosyal Haklar*, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi için hazırlanan rapor, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu, İstanbul.
- _____, 2006, "Yoksullukla Mücadele Hayırseverlik Değil", *Radikal İki*, Sayı 531, 10 Aralık, s. 1 ve 6.
- Buğra, A. & Keyder, Ç., 2007, *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru*, İletişim, İstanbul.
- Cancian, M. & Gordon, L., 1996, "Making Mothers 'Work': Wisconsin Leads, But in What Direction?" *Dissent*, Fall.
- Cattacin, S. & Tattini, V., 1997, "Reciprocity Schemes in Unemployment Regulation Policies: Towards a Pluralistic Citizenship of Marginalisation?" *Citizenship Studies*, 1 (3), s. 351-364.
- Çeçen, A., 1993, *Adalet Kavramı: Adalet Kavramının Göreliliği Üzerine Bir Deneme*, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Çubukçu, S. U., 2007, "Sosyal Demokrasi: Melez Bir Politik Gelenek", içinde *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, der. Örs, H. B., Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 253-306
- DiFazio, W., 1998, "Why There Is No Movement of the Poor?" içinde *Post-Work: The Wages of Cybernation*, eds. Aronowitz, S. & Cutler, J., Routledge, New York.
- Elster, J., 1988, "Is There (or Should There Be) a Right to Work?" içinde *Democracy and the Welfare State*, ed. Gutmann, A., Princeton University Press, Princeton, NJ.
- Esping-Andersen, G., 1990, *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Princeton University Press, Princeton, NJ.
- Farazmand, A., 1994, "The New World Order and Global Public Administration: A Critical Essay", içinde *Public Administration in the Global Village*, eds. Garcia-Zamor, J. C. & Khator, R., Praeger, Westport & London, s. 61-81.
- Fincancıoğlu, Y., 2003, "Sosyal Demokrasinin Temel Kavramları ve Tarihsel Gelişimi", içinde *Sosyal Demokrat Yaklaşımlar*, Sosyal Demokrasi Vakfı, Ankara, s. 7-18.
- Frederickson, H. G., 1997, *The Spirit of Public Administration*, Jossey-Bass, San Francisco.
- Friedman, M. & Friedman, R., 1980, *Free to Choose*, Harcourt Brace Javanovich, New York.
- Galbraith, J. K., 1992, *The Culture of Contentment*, Sinclair-Stevenson, London.
- _____, 1996, *The Good Society: A Humane Agenda*, Houghton Mifflin Company, Boston.
- Gamble, A., 1993, "The Decline of Corporatism", içinde *Keynes and the Role of the State*, eds. Grabtree, D. & Thirlwall, A. P., S. Martin's Press, London.
- Gault, B., Hartmann, H., & Yi, H., 1999, "Prospects for Low-Income Mothers' Economic Survival under Welfare Reform", içinde *Welfare Reform: A Race to the Bottom*, eds. Schram, S. F. & Beer, S. H., Woodrow Wilson Center Press, Washington, D.C.
- Giddens, A., 1998, *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*, Blackwell, Malden, MA & Polity Press, Cambridge.
- Gilbert, N., 1983, *Capitalism and the Welfare State*, Yale University Press, New Haven.
- Gilder, G., 1981, *Wealth and Poverty*, Basic Books, New York.
- Glyn, A., 1998, "The Assessment: Economic Policy and Social Democracy", *Oxford Review of Economic Policy*, 14 (1), s. 1-18.
- Goodin, R., 1988, *Reasons for Welfare*, University of Princeton, Princeton, NJ.
- Goodwin, B., 1982, *Using Political Ideas*, John Wiley and Sons, New York.
- Gordon, L., 1994, "What Future for Social Policy? Welfare Reform: A History Lesson", *Dissent* (Summer).
- Gueron, J. M., 1997, "Learning about Welfare Reform: Lessons from State-Based Evaluations", *New Directions for Evaluation*, 76 (Winter).
- Gutmann, A., 1980, *Liberal Equality*, Cambridge University Press, New York.

- Gül, H., 2007, "ABD Örneğinde Üçüncü Yol: Yoksulluğa ve Eşitsizliğe Yaklaşımı ve Yeni Sağ ile Bir Karşılaştırma", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 34 (2, Aralık), s. 195-216.
- Gül, H. & Sallan Gül, S., 2007, "Sosyal Devletten Çalışma Refahına Geçişte Sosyal Haklar ve Yoksullar", *Amme İdaresi Dergisi*, 40 (3), s. 1-30.
- Gürkan, U., 2000, "Merkez Sol Siyasetin 'Çağdaş Yönetim Projesi'", *Mülkiye*, XXIV (225), Kasım-Aralık, s. 45-56.
- Handler, J., 1995, *The Poverty of Welfare Reform*, Yale University Press, New Haven.
- Handler, J. & Hasenfeld, Y., 1997, *We the Poor People: Work, Poverty and Welfare*, Yale University Press, New Haven.
- Harvey, D., 1973, *Social Justice and the City*, John Hopkins University Press, Baltimore.
- Harvey, P., 1989, *Securing the Right to Employment: Social Welfare Policy and the Unemployed in the United States*, Princeton University Press, Princeton, NJ.
- Hayek, F. A., 1993, *Sosyal Adalet Serabı (Kanun Yasama Faaliyeti ve Özgürlük)*, Cilt II, çev. Erdoğan, M., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Henly, J. R., 1999, "Barriers to Finding and Maintaining Jobs: The Perspectives of Workers and Employers in the Low-Wage Labor Market", içinde *Hard Labor: Women and Work in the Post-Welfare Era*, eds. Handler, J. F. & White, L., Armonk, N.Y. & M. E. Sharpe, London.
- İnsel, A., 2007, "Sağ ve Sol Kalmadı mı?" *Radikal* 2, 03 Mayıs, [http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=7110], e.t. 16.01.2008.
- Jessop, B., 1994a, "The Transition to Post-Fordism and the Schumpeterian Workfare State," içinde *Towards a Post-Fordist Welfare State*, eds. Burrows, R. & Loader, B., Routledge, New York.
- _____, 1994b, "Post Fordism and the State", içinde *Post-Fordism: A Reader*, ed. Amin, A., Blackwell, London.
- Kamalak, İ., 2004, "Üçüncü Yol ve Sosyal Demokrasi", *Doğu ve Batı - İdeolojiler* 3, 8 (30), Kasım-Aralık, s. 221-235.
- _____, 2006, *Continuity and Change in European Social Democracy: Reasserting its Viability within the Context of Globalization*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, METU, Ankara.
- Keyman, F., 2006, "Küreselleşme, Sosyal Adalet ve Sol", *Radikal* 2, 05 Şubat, [<http://www.radikal.com.tr>], e.t. 10.11.2007.
- _____, 2007a, "Türkiye'de Sol 'Üçüncü Yol'dan Ne Dersler Almalı?" *Radikal* 2, 09 Eylül, [<http://www.radikal.com.tr>], e.t. 10.11.2007.
- _____, 2007b, "Özgürleştirici ve Kalkınmacı Sol", *Radikal* 2, 01 Nisan, [<http://www.radikal.com.tr>], e.t. 16.01.2008.
- Keynes, J. M., 1964 (1936), *The General Theory of Employment, Interest, and Money*, Harbinger, New York.
- Kiriş, H. M. & Gül, H., 2007, "Türkiye'de 1965 Sonrası Yapılan Genel Seçimler ve Siyasal Partiler Bağlamında Solda Yaşanan Gelişmelerin Bir Çözümlemesi", *Toplum ve Demokrasi*, 1 (1), s. 91-116.
- Krouse, R. & McPherson, M., 1988, "Capitalism, Property-Owning Democracy, and the Welfare State", içinde *Democracy and the Welfare State*, ed. Gutmann, A., Princeton University Press, Princeton, NJ.
- Korpi, W., 1989, "Power, Politics and State Autonomy in the Development of Citizenship", *American Sociological Review*, 53 (3).
- Kuttner, R., 1984, *The Economic Illusion: False Choices between Prosperity and Justice*, Houghton Mifflin, Boston.
- Lowe, R., 1993, *The Welfare State in Britain since 1945*, St Martin's Press, New York.
- Marshall, T. H., 1963, *Sociology at the Cross Roads*, Heinemann, London.
- _____, 1964, *Class, Citizenship and Social Development*, Doubleday & Company, Inc., New York.

- Mishra, R., 1990, *The Welfare State in Capitalist Society: Policies of Retrenchment and Maintenance in Europe, North America and Australia*, Harvester/Wheatsheaf, New York & London.
- Moon, J. D., 1988a, "Introduction: Responsibility, Rights and Welfare", içinde *Responsibility, Rights, and Welfare: The Theory of the Welfare State*, ed. Moon, J. D., Westview Press, Boulder & London, s. 1-15.
- _____, 1988b, "The Moral Basis of the Democratic Welfare State", içinde *Democracy and the Welfare State*, ed. Gutmann, A., Princeton University Press, Princeton, NJ, s. 27-52.
- _____, 1993, "Citizenship and Welfare: Social Democratic and Liberal Perspectives", içinde *Sociology and the Public Agenda*, ed. Wilson, W. J., Sage, Newbury Park & London, s. 97-118.
- Murray, C., 1998, "What Government Must Do?" *American Enterprise*, 9 (1), s. 72-73.
- Mütevelliöğlu, N., 2006, "Sosyal Devlet Bireysel Özgürlükleri Azalttı mı?" *Amme İdaresi Dergisi*, 39 (3), s. 23-45.
- Novak, M., 1990, *Morality, Capitalism and Democracy*, Institute of Economic Affairs, London.
- Nozick, R., 1974, *Anarchy, State and Utopia*, Blackwell, Oxford.
- Offe, C., 1995, "Full Employment: Asking the Wrong Question", *Dissent* (Winter).
- Pearce, D., 1990, "Welfare is not for Women: Why the War on Poverty cannot Conquer the Feminization of Poverty", içinde *Women, State and Welfare*, ed. Gordon, L., University of Wisconsin Press, Madison.
- Pierson, C., (1991) *Beyond Welfare State? The New Political Economy of Welfare*, Pennsylvania State University, University Park.
- Plant, R., 1985, "Welfare and the Value of Liberty", *Government and Opposition*, 20.
- _____, 1992, "Citizenship, Rights and Welfare", içinde *The Welfare of Citizens: Developing New Social Rights*, ed. Coote, A., Paul & Company, Concord, s. 15-29.
- Poggi, G., 1991, *Çağdaş Devletin Gelişimi: Sosyolojik Bir Yaklaşım*, çev. Kut, Ş. & Toprak, B., Hürriyet vakfı Yayınları, İstanbul.
- Rawls, J., 1971, *A Theory of Justice*, Harvard University Press, Cambridge.
- _____, 1993, *Political Liberalism*, Columbia University Press, New York.
- Roche, M., 1992, *Rethinking Citizenship: Welfare, Ideology and Change in Modern Society*, Polity Press, Cambridge.
- Rose, N. E., 1995, *Workfare or Fair Work: Women, Welfare, and Government Work Programs*, Rutgers University Press, New Brunswick, NJ.
- Sallan Gül, S., 2004, *Sosyal Devlet Bitti, Yaşasın Piyasa! Etik Yayınları*, İstanbul.
- _____, 2005 "Türkiye'de Yoksulluğun Kadinslaşması", *Amme İdaresi Dergisi*, 38 (1), Mart, s. 25-45.
- Sallan Gül, S. & Gül, H., 2006, *İstihdam ve Sosyal Yardım Araştırması: Sosyal Yardımlarla İşgücü Piyasasına Katılım Arasındaki İlişki*, UNDP ve Başbakanlık SYDGM için hazırlanan yayımlanmamış araştırma raporu.
- Sarıtaş, İ., 2006, *Sosyal Demokrasi: Geçmişten Günümüze*, Orion, Ankara.
- Sen, A., 1987, *Ethics and Economics*, Blackwell, Oxford.
- Seninger, S. F., 1998, "Evaluating Participation and Employment Outcomes in a Welfare-to-Work Program", *Evaluation and Program Planning*, 21 (1), s. 73-79.
- Spicker, P., 1988, *Principles of Social Welfare: An Introduction to Thinking About the Welfare State*, Routledge, London & New York.
- Street, P., 1998, "The Poverty of Workfare: Dubious Claims, Dark Clouds, and a Silver Lining", *Dissent*, 45 (4).
- Şenses, F., 2001, *Küreselleşmenin Diğer Yüzü Yoksulluk*, İletişim, İstanbul.
- Taylor-Gooby, P., 1997, "In Defense of Second-Best Theory: State, Class and Capital in Social Policy", *Journal of Social Policy*, 26 (2).

- Tekeli, İ., 2006, *Katılımcı Demokrasi ve Sivil Toplum Kuruluşları*, Sosyal Demokrasi Derneği Yayınları – 1, 2. Baskı, Genç Offset, Ankara.
- Van Dyke, V., 1995, *Ideology and Political Choice: The Search for Freedom, Justice, and Virtue*, Chatham House Publishers, Chatham, NJ.
- Wacquant, L. J. D. & Wilson, W. J., 1989, "Poverty, Joblessness, and the Social Transformation of the Inner City", içinde *Welfare Policy for the 1990s*, eds. Cottingham, P. H. & Elwood, D. T., Harvard University Press, Cambridge, Mass.
- Walzer, M., 1983, *Spheres of Justice*, Basic Books, New York.
- Watts, J. & Astone, N. M., 1997, "The End of Work and the End of Welfare", *Contemporary Sociology*, 26 (4), s. 409–415.
- White, S., 2003, "Social Minimum", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (modified 2004-11-16), ed. Zalta, E. N., [<http://plato.stanford.edu/entries/social-minimum>], e.t. 20.09.2007.
- Wilson, W. J., 1996, *When Work Disappears: The World of the New Urban Poor*, Knopf, New York.
- Yılmaz, A., 1999, "Batıda ve Türkiye'de Sol (Değişim ve Sorunlar)", *Düşünen Siyaset* 1 (6), Temmuz, s. 87–100.
- Young, I. M., 1990, *Justice and the Politics of Difference*, Princeton University Press, Princeton, NJ.